

**AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQNING DAVLAT
BYUDJETIDAGI AHAMIYATI.**

Yusupova Nodira Toxirovna

Bank moliya akademiyasi tinglovchisi

tel nomer: +99888 514 8288

Ushbu tezisda aylanmadan olinadigan soliqning davlat budjetidagi ahamiyati hamda, mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda soliq siyosati muhim rol o'ynashi haqida fikrlar yuritilgan. Xususan, aylanmadan olinadigan soliq davlat byudjeti daromadlarining muhim manbalaridan biri bo'lib, iqtisodiyotning turli sektorlarini moliyalashtirish va ijtimoiy dasturlarni amalga oshirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu tezisda aylanmadan olinadigan soliqning mohiyati, uning davlat byudjetidagi o'rni va iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Aylanmadan olinadigan soliq – bu tadbirkorlik subyektlarining tushumi yoki aylanmasidan bevosita olinadigan soliq turi bo'lib, asosan oborot solig'i shaklida ko'rinadi. Ushbu soliq quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin: Savdo va xizmat ko'rsatishdan olinadigan soliq – ba'zi davlatlarda tovarlar yoki xizmatlar aylanishidan olinadigan qo'shimcha soliq turi. Soliq tizimi davlatning asosiy daromad manbalaridan biri bo'lib, uning barqarorligi iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biridir. Aylanmadan olinadigan soliq davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu soliq turi iqtisodiy faollik darajasi bilan bevosita bog'liq bo'lib, tovarlar va xizmatlar aylanishidan olinadi. Bu soliqning to'g'ri boshqarilishi mamlakat iqtisodiyoti uchun ijobiy natijalar keltirishi, noto'g'ri boshqarilganda esa, iqtisodiy muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Mazkur ilmiy ishda aylanmadan olinadigan soliqning mohiyati, uning davlat byudjetidagi o'rni, iqtisodiyotga ta'siri va uni samarali boshqarish mexanizmlari atroflicha tahlil qilinadi.

Aylanmadan olinadigan soliq davlat byudjetining muhim daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Ushbu soliq turi:

Byudjet barqarorligini ta'minlaydi – muntazam tushumlar oqimi orqali davlat xarajatlarini moliyalashtirish imkonini beradi.

Soddalashtirilgan hisob-kitob tizimini yaratadi – soliq yig'ish va nazorat qilish jarayonini yengillashtiradi.

Iqtisodiy o'sishga turtki beradi – to'g'ri soliq siyosati olib borilganda, tadbirkorlik rivojiga ta'sir qilmaydi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi.

Davlat byudjetining daromad qismi tarkibida aylanmadan olinadigan soliqlar sezilarli ulushni tashkil etadi. Masalan, O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan davlatlarda QQS va aksiz solig'i umumiy soliq tushumlarining katta qismini tashkil etib, infratuzilma loyihalari, ijtimoiy dasturlar va davlat xizmatlarini moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Bu soliq turi iqtisodiy jarayonlarga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin:

Ijobiy ta'sirlar: Byudjet barqarorligini oshiradi – muntazam tushum manbai sifatida davlat xarajatlarini qoplash imkonini beradi.

Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish vositasi bo'lishi mumkin – soliq bazasini kengaytirish orqali norasmiy sektordagi tadbirkorlikni qonuniylashtirishga yordam beradi.

Aylanmadan olinadigan soliqni to'lovchilar (bundan buyon ushbu bo'limda soliq to'lovchilar deb yuritiladi) deb quyidagilar e'tirof etiladi:

1) soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan jami daromadi bir milliard so'mdan oshmagan O'zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari (bundan buyon ushbu bo'limda yuridik shaxslar deb yuritiladi);

2) soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi yuz million so'mdan oshgan, lekin bir milliard so'mgacha bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar.

Aylanmadan olinadigan soliq quyidagilarga nisbatan tatbiq etilmaydi:

1) O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib kirishni (importni) amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga;

2) aksiz solig'i to'lanadigan tovarlarni (xizmatlarni) ishlab chiqaruvchi va foydali qazilmalarni kavlab olishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

3) yuridik shaxslar — qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga, basharti ularda yigirma besh gektar va undan ortiq sug'oriladigan qishloq xo'jaligi ekin maydoni mavjud bo'lsa;

4) benzin, dizel yoqilg'isi va gazni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

5) lotoreyalarni tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

6) oddiy shirkat ishlarini yuritish o'z zimmasiga yuklatilgan ishonchli shaxsga — oddiy shirkat shartnomasi doirasida amalga oshirilayotgan faoliyat bo'yicha;

7) bo'sh turgan binolar, yashash uchun mo'ljallanmagan inshootlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar, shuningdek foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlarining mulkdori bo'lgan yuridik shaxslarga, ulardan samarasiz foydalanilayotganligi bo'yicha qonunda belgilangan tartibda xulosa kiritilganda;

8) markazlashtirilgan moliyalashtirish manbalari hisobidan obyektlarni (joriy va kapital ta'mirlash bundan mustasno) qurishni bajaruvchi yuridik shaxslarga;

9) alkogol mahsulotlari, shu jumladan pivoni chakana sotish bo'yicha turg'un savdo shoxobchalariga;

10) bozorlarga va savdo komplekslariga;

11) soliq maslahatchilarining tashkilotlariga;

12) auditorlik tashkilotlariga;

Tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qo'shimcha shart-sharoit yaratishi mumkin – agar soliq stavkalari va yuklamalar optimal darajada belgilansa.

Salbiy ta'sirlar: Narxlarining oshishiga olib kelishi mumkin – ayniqsa, aylanma soliq yuqori stavkalari iste'mol narxlarining oshishiga sabab bo'lishi mumkin. Iste'molchilar va tadbirkorlar uchun qo'shimcha moliyaviy yuk yaratishi

mumkin – ayniqsa, kichik biznes uchun yuqori soliq stavkalari bosim yaratadi. Yashirin iqtisodiyot rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin – agar soliq yuklamasi haddan tashqari og'ir bo'lsa, ayrim tadbirkorlar soliqlardan qochishga harakat qilishi mumkin.

Aylanmadan olinadigan soliq davlat byudjetining muhim tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishni ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Ushbu soliq turi to'g'ri boshqarilganda, davlat xarajatlarini moliyalashtirish, ijtimoiy loyihalarni qo'llab-quvvatlash va tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Taklif sifatida quyidagi chora-tadbirlarni ilgari surish mumkin: Soliq stavkalarini optimallashtirish – tadbirkorlik muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatmaydigan darajada belgilash. Soliq imtiyozlarini kengaytirish – kichik biznes va ijtimoiy ahamiyatga ega sohalar uchun soliq yukini kamaytirish. Raqamlashtirilgan soliq tizimini joriy etish – soliq yig'imlarini oshirish va yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish maqsadida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. Shunday qilib, aylanmadan olinadigan soliq mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va davlat byudjeti daromadlarini oshirishga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy vositadir. Uning samarali boshqaruvi davlatning moliyaviy mustaqilligini ta'minlashga va iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Otto, M., & Thornton, J. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ TO'LOVCHILARINI BIR-BIRIDAN FARQLI JIHATLARINI BAHOLASH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 140-143.
2. Erkabaevich, R. L. (2023). SOLIQ ORGANLARINING COLIQ TO'LOVCHILAR TOMONIDAN QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI HISOBLAB CHIQRISHDA AMALGA OSHIRILADIGAN VAZIFALAR TAHLILI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В*

MIPE, 18(7), 94-101. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2009). Soliqlar va soliqqa tortish. *Darslik-T.: Sharq*, 448.

3. Xudoyqulov, S., & Ismatov, X. (2023). O 'ZBEKISTONDA SOLIQ SIYOSATI STRATEGIYASI VA TAKTIK YO 'NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi*, 1(2), 37-46.